

Gödölle Mátyás

„TÖRTÉNELMI FESTMÉNY ÉLŐBEN”
IV. KÁROLY 1916. ÉVI KORONÁZÁSÁNAK
ÁBRÁZOLÁSAI¹

„Ifjú királyunk trónralépte és Szent István koronájával megilletése a magyar művészek lelkében nagy élmény volt, melynek művészi formájával küzködnek, keresve a legkülönbözőbb, annak megfelelő, de egyéniségükkel harmonizáló kifejező formát. A koronázási képeknek az a kis gyűjteménye, melyet most bemutatunk, csak egy része ennek a mozgalomnak, csak vázlatok, tervek, álmok, melyek békésebb időkre és kialakításra, kivitelre várnak.” Ezekkel a szavakkal jellemezte a neves művészeti író és kiállításrendező, Lázár Béla „Előljáró beszédében” az 1917 szeptemberében az Ernst Múzeumban kiállított koronázási képek csoportját.² Tömör megfogalmazásában jól érzékelhető az a sokszínűség, amely az eltérő műfajú és stílusú művekben megmutatkozott. A gyors riportrajzoktól a kidolgozott olajfestményekig, a realizmusra törekvő akadémikus stílusú történeti képektől a modernebb, foltszerűen kialakított alkotásokig sok mindent láthatott együtt a száz évvel ezelőtti látogató. Záró megjegyzése, amelyben a művek többségének vázaltszerűségére utalt és egy békésebb időszakban való kidolgozásukat várta, nem teljesedett be, a háborús viszonyok és az azt követő széthullás nem kedvezett a megvalósulásuknak.

A magyar királyok koronázása a kora újkortól kezdve az uralkodói és nemzeti reprezentáció legjelentősebb megnyilvánulási formája volt. A koronázási szertartásnak és a hozzá kötődő ceremoniális aktusok ábrázolásainak hosszú hagyománya I. Miksa 1563. évi pozsonyi koronázásától³ folyamatos volt egészen az utolsó, 20. századi magyar királykoronázásig. Az egyházi szertartás tizenkét eleme (a királynak a templom kapujában történő fogadásától az egyháznak szánt jelképes adomány átnyújtásáig)

- 1 A tanulmány a BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert Lendület kutatási projekt támogatásával készült. A tanulmány első, rövidebb, jegyzetek és műtárgykatalógus nélküli változata: *Gödölle Mátyás: Képzőművészek az első vonalban. Az utolsó magyar királykoronázás megörökítése*. Rubicon 28. (2017) 1–2. sz. 98–103.
- 2 Magyar mesterek ötödik csoportkiállítása (André, Koszta, Zombory) és koronázási képek. (Az Ernst Múzeum kiállításai 27.) Rend. Ernst Lajos – Lázár Béla. Bp. 1917. 3.
- 3 *Zuzana Ludíková*: Zsámboky János röplapja Miksa magyar királlyá koronázásáról. Századok 143. (2009) 974–980.; *Gyulai Éva*: Von Sachengros, von ansichtklein – Zsámboky János verse Pozsonyról a Habsburg Miksa koronázásáról készült metszeten, 1563/1566. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica Tomus XVII., Fasc. 1. (2012) 125–151.

és az azt követő világi ceremónia négy hangsúlyos momentuma (aransarkantyús vi-
tézek avatása, koronázási eskü, kardvágás a koronázódombon, koronázási lakoma) lé-
nyegében végig változatlan maradt a magyar uralkodók koronázásain.⁴ A róluk készült
képzőművészeti alkotások a magyar történelem eseményábrázolásainak legegysége-
sebb csoportját alkotják. Míg a korábbi századokban rajzok, metszetek és festmények
születtek, Ferenc József 1867. évi koronázásakor a képzőművészeti alkotások mellett
már készültek korai fényképfelvételek is, de azokat főleg kollázsokhoz és rajtuk alapu-
ló művészi alkotásokhoz használták,⁵ és az akkor már virágkorát élő képes sajtó is még
nagyreszt grafikák útján szolgálta ki az olvasók „képi közvetítés” iránti igényét.⁶ Az új-
ságok a helyszínre kiküldött tudósítókkal nagy piaci versenyben igyekeztek gyors és hi-
teles beszámolót nyújtani az érdeklődőknek, akik közül kevesen lehettek személyesen
is tanúi a koronázásnak. A sajtóillusztrációk egyszerre próbáltak megfelelni a hiteles tá-
jékoztatás és a ceremónia reprezentativitás iránti igényének. Az 1916. évi utolsó király-
koronázás idejére azonban a fényképezés és nyomdatechnika fejlődése már lehetővé
tette, hogy a sajtóban egyenrangú – vagy éppen hangsúlyosabb – félként jelenjenek meg
fényképes tudósítások az ünnepségről. Ugyanakkor a koronázás képzőművészeti meg-
örökítésének jelentősége mégsem csökkent. Ennek egyik oka az volt, hogy bár próbál-
koztak vele,⁷ de a budavári Koronázó Főtemplom (Mátyás-templom) belső tere a sötét
téli időszakban az ünnepség megzavarása nélkül nem tette lehetővé a beltéri felvételek
készítését. Ezért a koronázás egyházi szertartásáról csak képzőművészeti ábrázolásokat
ismerünk, és a sajtó is csak ezeket tudta közölni. A másik ok inkább az ábrázolási mód
jellegéhez köthető. Annak ellenére ugyanis, hogy már jó minőségű fotóreprodukciókat
tudtak közölni a sajtóban, úgy tűnik, hogy az újságok szerkesztői a reális ábrázolást nyúj-
tó fényképet nem érezték elég reprezentatívnak az eseményről való megemlékezéshez.⁸

4 A pozsonyi koronázások közül az utolsó, 1830. éviről ismerjük a legtöbb képet. Lásd *Gödölle Mátyás*: V. Ferdinánd 1830. évi pozsonyi koronázásának ábrázolásai. In: Egy elfeledett koroná-
zás a reformkorban. Az utolsó pozsonyi uralkodókoronázás 1830 őszén. (Magyar Történelmi
Emlékek – Értekezések) Szerk. Soós István. Bp. 2017. 105–130., 275–322.

5 *Tomsics Emőke*: Kacagány és camera. Az 1867-es koronázás fényképei a Magyar Nemzeti Múze-
umban. Bp. 2015.

6 A sajtóillusztrációk szerepéről lásd *Révész Emese*: Kép, sajtó, történelem. Az illusztrált sajtó Ma-
gyarországon 1850–1870 között. Bp. 2015.

7 A templom szószékéről forgatott filmfelvétel nem sikerült, mindössze egyetlen, értékelhetle-
nül homályos filmkocka fotóját közzétették a lapok a koronázásról.

8 Jól szemlélteti ezt a szempontot a Nyugatban megjelent kritika „Ennél bizony ezerszerre tör-
ténelmibb, hübb és igazabb még az a kép is, amelyet a Leipziger Illustrierte Zeitungnak festett
Schwarmstädt [Kat. 11.10.], igen iskolásan, de igen becsületesen. Úgy látszik, a festmény még-
is csak több ma még a fényképnél, még ebben a vonatkozásban is s az unokáink, ha a koroná-
zásra gondolnak anno 1916, nem a művészi fényképész urak felvételeiből fogják a történelmi
képzetüket venni, hanem valószínűleg a Benczur mesteréből, aki majd a maga módja szerint
meg fogja ezt festeni. Ez a kudarca pedig, amely a fényképet érte, úgy hiszem csak részben ered
az ő természetéből. Igaz, hogy az objektív, a lencse nem tud hazudni és azt és úgy veti rá a le-
mezre, ami és ahogy előtte áll. Nem tud kiválasztani, nem tudja elhanyagolni a lényegtelen
és kiemelni a fontosat nem tud komponálni és nem tudja értékelni a színt, nem tud mást bele-
hozni és nem tud eltörölni.” *Tóth László*: A fénykép kudarca. *Nyugat* 10. (1917) 592.

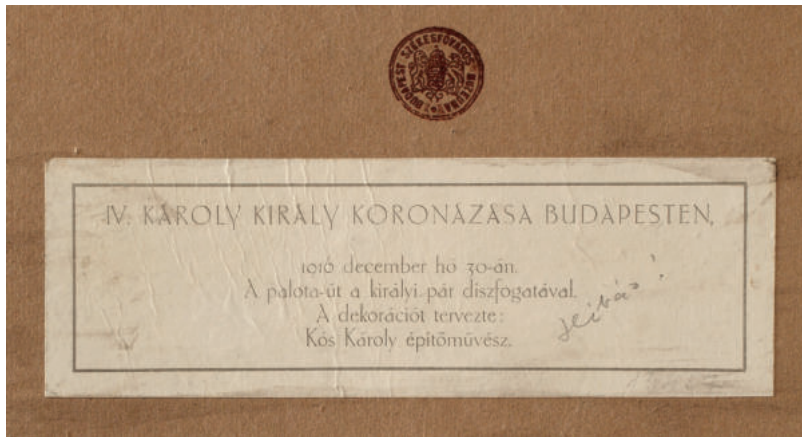
1. kép
A Leipziger Illustrierte Zeitung
címlapja (1917. január 25.)
Márton Ferenc rajzával
(Kat. 16.3.)

Így például a koronázás után megjelenő és arról tudósító lapok több esetben is (*Az Érdekes Ujság, Tolnai Világlapja, Vasárnapi Ujság, Illustrierte Zeitung*) a címlapjukra képzőművészeti ábrázolást választottak (pl. Kat. 16.3.; 16.12.), bár a belíveken már többségbe kerültek a fényképek. (1. kép)

Az utolsó magyar királykoronázás első ábrázolásai érdekes módon már az esemény előtt megszülettek. Ezeket a dekorációt tervező művészek, Lechner Jenő, Pogány Móric, Györgyi Dénes és Kós Károly készítették látványtervként, és a ceremónia pontos szituációs terveit felhasználva – amelyen az egyes résztvevő személyek helyét is feltüntették – stafázsalakokként ráfestették a majdani jelenetben szereplő embereket is. Az ábrázolások alapjául a helyszínekről készült nagyméretű fényképek szolgáltak, amelyek felületét vízfestékekkel teljesen átfestették. Ezek közül a Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteményében található három olyan lap (Kat. 1.1–3.), amelyeken Lechner Jenőnek,

9 A koronázási szertartáshoz 13 alaprajzi terv készült. Pl.: „A koronázótemplom alaprajza az intronizáció jelenetének feltüntetésével. A szertartási tervsorozat VI. számú példánya.” In: Kertész K. Róbert: IV. Károly apostoli magyar király koronázásának művészi és műszaki munkái. Bp. 1917. 7.

2. kép

Kós Károly: A Palota út a királyi pár díszfogatával (Kat. 1.4.) hátlapi felirata

a templombelső dekorációtervezőjének szignatúrája található, és felirataik, valamint a találomra elhelyezett alakok szerint is biztosan látványtervként készültek. A Budapesti Történeti Múzeumban lévő másik 15 (Kat. 1.4–19.), szintén átfestett fénykép¹⁰ abban különbözik ezektől, hogy rajtuk nincs tervre utaló felirat és sokkal pontosabban kidolgozottak a résztvevők figurái. (2. kép) Azt, hogy ezek már a koronázás után, a megvalósult látvány ismeretében készültek-e, nem lehet egyértelműen eldönteni, de néhány részlet arra utal, hogy itt is inkább előre elkészített, valószerűnek ható látványtervekkel van dolgunk. Ilyen elem például Szegedy-Maszák Aladár királyi herold ábrázolása a templombelső képén (Kat. 1.9.), ahol a heroldruhán a magyar címer sávjai és a kettős kereszt látszik, míg a valóságban csak arany-ezüst sávok voltak az öltözékén,¹¹ vagy az oratóriumkarzat ábrázolása (Kat. 1.11.), ahol csak Ottó trónörökösét látjuk, és nem szerepel a szintén ott helyet foglaló egyetlen külföldi uralkodó, Ferdinánd bolgár cár alakja. A képek korabeli reprodukcióit¹² vizsgálva az is megállapítható, hogy néhány esetben, a kompozíció kedvéért, később további alakokat festettek a már meglévő képekre (Kat. 1.7.; 1.19.) A villódzó, élénk színek és a verőfényes, világoskék ég is azt erősítik meg, hogy ezek az ábrázolások nem az esőszitálás, borongós december 30-i nap benyomásai alapján készültek.¹³

10 Első egységes bemutatásukat lásd F. Dózsa Katalin: Az utolsó magyar királykoronázás képei. Kiállítás a Budapesti Történeti Múzeum Metszettárában 1996. március 19 – július 28. H. é. n. [Bp. 1996.]

11 Szegedy-Maszák Aladár, udvari tanácsos, királyi hírnök herold öltözetben. 1916. december, Homonnay felvétele, MNM TF, ltsz.: 75.521.

12 Szablya János: Koronázás és művészet. Magyar Iparművészet 20. (1917) 1–3. sz. 8–21.

13 „Reggel szemergett az eső, egész délelőtt borus idő volt. Az ünnepi hangulathoz, a díszhez és pompához jobban illett volna ragyogó napsütés...” Zádor István: Egy hadifestő emlékei 1914–1918. Bp. é. n. [1933]. 135.

3. kép

Sándor-palota falánál lévő emelvényen grafikusok rajzolják a Szent György téri kardvágást. Alul balra Kernstok Károly, felül balról Rippl-Rónai József és katonaruhában Pór Bertalan (Koronázási Album 1917, 151.)

4. kép

Karikatúra egy tribünön dolgozó grafikusról (Borsszem Jankó, 1917. január 7. 11.)

A koronázás napján számos művész vett részt a ceremónia különböző helyszínein. (3. kép) Kertész K. Róbert, a koronázás műszaki és művészeti albizottsága előadójának leírása szerint „Az ünnepségekről vázlatokat készítő rajzoló és festőművészek elhelyezéséről is az albizottság gondoskodott. A templomban jelen volt meghívott képzőművészek kívül, mintegy 60 művész kapott a különböző tribünökön ülőhelyet.”¹⁴ Marsovszky László miniszeri titkár pedig a *Koronázási Album* számára készült beszámolóban említi, hogy milyen nagy nehézséget jelentett a sajtó képviselőinek elhelyezése a Mátyás-templomban, ahol végül három helyszínen kaptak helyet. „A diplomaták páholya feletti tribünön, ahol elsősorban a külföldi sajtó képviselői, ezenkívül pedig a rajzoló helyeztetek el a baptistoriumban, végül pedig az emeleti loggiákban összesen 50 helyet

sikerült a sajtó képviselőinek biztosítani. A hírszolgálat ellátása érdekében a laptudósítók és a képes lapok rajzoló elnökök helyeket kaptak a tribünökön is.”¹⁵ (4. kép) Az előkészületek során arra is gondoltak, hogy a művészek már a próbákban is részt vehessenek, hogy megismerjék a helyszíneket és a dekorációkat. December 28-án elpróbálták

14 Kertész K. R.: IV. Károly apostoli i. m. 24.

15 Marsovszky László beszámolója a Koronázási Album céljaira. VII. A sajtó képviselőinek elhelyezése. 1917. február 18. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K 26 Miniszterelnökségi Levéltár (a továbbiakban K 26) 1094-1917-I-2-790.

5. kép

Riportrajzolók a Szentháromság téri várakozók között. Ismeretlen fényképező felvétele (BFL)

a koronázási misét, ahol a királyi párt még helyettesítették, de másnap reggel az uralkodó kérésére tartottak egy újabb főpróbát (Kat. 8.1.), immár Károly részvételével. Utána Bánffy Miklós gróf, a koronázás főrendezője a sajtó képviselőinek is bemutatta a templomot.¹⁶ Zádor István visszaemlékezése mutatja, hogy milyen nagy segítséget jelentett ez a művészeknek. „A koronázás előtt még teljes főpróbát tartottak a templomban, aminek mi rajzolók, festők és tudósítók nagyon örültünk, mert hiszen így bővebb alkalmunk nyílt a munkára. A koronázást magát így a főpróbán rajzoltam (Kat. 11.25–26.), míg a koronázás napján munkámat a templom előtt, szabad ég alatt történt királyi esküre (Kat. 14.2–4.) koncentrállhattam.”¹⁷ (5. kép) Egy másik művész, Hány Gyula megjegyzése pedig, amelyet a koronázásról készített olajvázlata (Kat. 11.16.) hátoldalára írt, arról tudósít, hogy a festő az ünnepség másnapján is próbálta tökéletesíteni vázlatait: „A koronázás után másnap a rendőr elzavart, hogy nem szabad itt se festegetni se rajzolgatni.”

A koronázási eseménysor ábrázolásainak áttekintésénél eddigi anyaggyűjtésünk 43 művész több mint 170 alkotását vette számba. Mivel ez az anyag messze nem tekinthető teljesnek, a nagyságrend jól mutatja, hogy milyen nagy számban készülhettek egykor a művek. Az ábrázolások műfajilag három nagy csoportra oszthatók. Az elsőbe a helyszínen készült rajzok és vázlatok tartoznak, amelyek nagyrészt a képes sajtó gyors képígyényét szolgálták ki. A másodikba a helyszíni rajzok vagy fényképfelvételek alapján

16 „Csakhamar a tribünökön megjelent egy-egy rajztáblás rajzoló, magyar és osztrák rajzolók színe-java, akik a templom díszítéséről csináltak vázlatokat.” Pesti Hírlap, 1916. december 30. 2.

17 Zádor I.: Egy hadifestő emlékei i. m. 134.

6. kép

Pór Bertalan rajza (Kat. 16.6.) és Erdélyi Mór fényképe
a Szent György téri eseményekről (Az Érdekes Ujság,
1917. január 8. 13.)

a műteremben kidolgozott művek tartoznak, míg a harmadik csoportot a teljesen fik-tív ábrázolások alkotják. A legnagyobb számban a helyszíni rajzok és vázlatok vannak, amelyek végigkísérik az uralkodópár december 27-ei Budapestre érkezésétől január 2-ig, a koronázási jelvények közszemlére tételének végéig a koronázáshoz kötődő ese-ménysor 28 aktusát. A képes lapok már előre beharangozták tudósításaikat, amelyek-ben minél exkluzívabban próbálták megfogalmazni rajzolóik kivételes lehetőségeit. „A Társaság részére a koronázási ünnepségen a rajzokat lapunk belső munkatársa, Már-ton Ferenc festőművész fogja készíteni. Jeles munkatársunkat az a kitüntetés érte, hogy a legnagyobb európai képes lap, a *Leipziger Illustrierte Zeitung* megbízta a nagy német lap magyar koronázási száma címlapjának (Kat. 16.3.) s a legfontosabb koronázási je-lenetek rajzának készítésével.”¹⁸ Az újságok a koronázást követően is igyekeztek hang-súlyozni a bennük megjelenő rajzok jelentőségét. „Az *Uj Idők* gondoskodott arról, hogy olvasóink e felejthetetlen jeleneteket hű képekben láthassák viszont hasábjaikon. Egész sor fényképészünk működött a helyszínen, közülük pedig a rajz néhány kiváló mestere vállalta a legfontosabb jeleneteknek a megrajzolását. [...] E szép rajzok a gazdag fény-képanyaggal együtt történelmi értékűek és évszázadokig művészi okmány és forrás gyanánt fognak szolgálni.”¹⁹ Az *Érdekes Ujság* pedig 1917 januári első számában így ve-zeti be képes összeállítását: „dicsér bennünket az a szándék és törekvés, hogy gyorsak és aktuálisak legyünk, mert íme két nappal a koronázás után már a közönség előtt van

¹⁸ A Társaság, 1916. december 22. 18.

¹⁹ Uj Idők, 1917. január 7. 55.

a mi képes beszámolóknak”²⁰ (6. kép) A gyorsasági versenyt azonban nem a nagy képes újságok, hanem az amúgy nem elsősorban képes lapként megjelenő *Az Újság* nyerte, amely már a koronázás másnapján, december 31-én megjelenő számában közölte Honti Nándor hét rajzát az ünnepségről. Szintén már a másnapi, szilveszteri számában jelentetett meg két-két rajzot a *Pesti Napló* (Gedő Lipót), a *Magyarország* (Pólya Tibor), a *Friss Újság* (ismeretlen), valamint egyetlen, ismeretlentől származó illusztrációt *Az Est*.

A riportrajzolóknak közül a legtöbb – tízen felüli – helyszíni alkotást Bató József, Márton Ferenc és Zádor István készítette. A 28, 32 és 34 éves fiatal művészek mindhárman hadifestőként működtek az első világháború korábbi éveiben. Batónak bal karját lőtte át egy orosz golyó, míg Zádor István tüdőlövésből gyógyult fel. Szintén hadifestőként és katonaruhában (!) vett részt a ceremónián Pór Bertalan is. Egyikük sem dolgozott kizárólagosan egy újságnak, Bató illusztrációi az *Új Időkben* és *Az Érdekes Újságban*, Márton Ferencé a *Társaságban*, a *Vasárnapi Újságban* és az *Illustrierte Zeitungban* jelentek meg, míg Zádor István rajzait szintén a *Vasárnapi Újság* és az *Illustrierte Zeitung*, valamint a *Koronázási Album* közölte. A helyszíni vázlataikról, úgy tűnik, hogy később több másolatot is készíthettek – ellátva őket az aznapi dátummal! –, mert több nagyon hasonló rajzot is ismerünk tőlük, például Márton Ferenc három rajzát a kardvágásról (Kat. 16.1–3.) vagy Zádor István két teljesen egyforma, kidolgozott lapját a koronázási esküőről (Kat. 14.3–4.). Zádor egyébként litográfiai sokszorosításban is megcsinálta az eskü jelenetét, amelyet 60 koronaért lehetett megvásárolni.²¹ A többi rajzoló közül Bér Dezső illusztrációi *Az Érdekes Újságban* (Kat. 5.1.; 14.1.), Herman Lipóté az *Új Időkben* és a *Koronázási Albumban* (Kat. 11.29.; 13.4.), Horthy Béláé a *Társaságban* (Kat. 15.9.; 16.21.), Pór Bertalané *Az Érdekes Újságban* (Kat. 16.6.), míg Mühlbeck Károlyé az *Új Időkben* (Kat. 4.5.; 9.3.; 10.9.; 15.7.; 16.11.) jelentek meg.

Különös megoldást választott az egyik legjelentősebb képes újság, a *Tolnai Világlapja*. Az 1917. januári 2., 3. és 4. számban egységes formátumú, egész oldalas rajzokban mutatta be az új király trónra lépésének eseményeit. A 24 darab, néhány soros magyarázattal ellátott illusztráció szinte képregényszerűen követi végig 1916. november 22-től, a trónnak a schönbrunni kastélyban történt hivatalos átvételétől az első uralkodói kihallgatáson és a már Budapesten történt december 27-ei hitlevéladáson keresztül a koronázás napjának ceremóniális eseményeit. A többnyire fiktív ábrázolások egységes kivitelűek, és nem jelzik alkotójukat, csupán néhány, a koronázás napján készült rajzon olvasható Geiger Richárd szignója, akit a feliratban a helyszínen rajzoló művészükknek neveznek.²² Ezek alapján úgy rekonstruálható a ciklus születése, hogy a szerkesztők megrajzoltatták az ismert eseményeket idealizálva, egységesen a saját művészeikkel, s ehhez néhány esetben Geiger helyszínen készült vázlatait is alapul vették. Természetesen itt sem maradt el

20 *Az Érdekes Újság*, 1917. január 8. 1.

21 „IV. Károly király esküje. Lithografia 25 példányban, keret nélkül.” Hatodik csoportkiállítás. (Az Ernst Múzeum kiállításai 30.) Rend. Ernst Lajos – Lázár Béla. Bp. 1918. Kat. 22.

22 „Rajzolóművészünknek felsőbb engedéllyel, a helyszínen készült rajza.” *Tolnai Világlapja*, 1917. január. 18. 20. Ezt a formulát több másik, a ciklusba tartozó illusztráció feliratában is használták, még ott is, ahol szinte biztosan nem lehetett jelen az újság rajzolója, pl. Tisza István miniszterelnök első fogadásán november 23-án.

az illusztrációciklus exkluzivitásának kihangsúlyozása: „A Tolnai Világlapja rajzoló művészeinek sikerült ugyanis legfelsőbb engedélyt nyerni arra, hogy IV. Károly király és Zita királyné megkoronáztatásán az összes szertartásokon, úgy a templomi koronázáson, mint a koronázó ebéd ősi aktusánál jelen lehessenek. E szertartások pompázó díszje és minden történelmi jelentőségű mozzanata az élet teljességével és művészi tökéletességgel tükröződik vissza azokban a rajzokban és képekben, melyeket művészeink, mint a koronázás szemtanúi készítettek és amelyek egykor történelmi ereklyék értékével fognak bírni.”²³

Az ünnepségen részt vevő grafikusok közül voltak néhányan, akikről eddig nem táltunk sajtóban megjelent rajzot. Kunffy Lajos említi visszaemlékezéseiben, hogy a koronázás alatt a Szentháromság téren készített négy vázlatot, amelyeket a templomból kijövő Petrovich Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója és Hatvany Ferenc festő igen értékesnek talált. „Bánffy Miklós, az akkori Képzőművészeti Tanács elnöke a Múzeum részére szerette volna ezeket megvetetni, de nem volt szándékom ezeket a történeti értékű vázlatokat eladni” – írta memoárjában.²⁴ Pedig milyen jó lett volna, ha akkor közgyűjteménybe kerülnek a vázlatok, ugyanis ezek a második világháború alatt, 1944-ben eltűntek a művész somogytúri műterméből. Haranghy Jenő is készített három nagyméretű rajzot a koronázás eseményeiről (Kat. 9.1.; 10.4–5.), amelyek talán nem sajtóillusztrációnak készültek, hanem későbbi kidolgozásra szánta ezeket, de a sorsukról semmit nem tudunk.

A koronázásról készült rajzok legnagyobb gyűjteménye az 1917 tavaszán Az *Érdekes Ujság* kiadásában megjelent *Koronázási Album*ban került publikálásra. (7. kép) A kormányzat által is hivatalosan patronált, reprezentatív kiadvány Molnár Ferenc és Herczeg Géza szerkesztésében a kor legnevesebb közéleti embereit és íróit vonultatta fel Andrassy Gyulától és Apponyi Alberttől kezdve Herczeg Ferencen és Krúdy Gyulán át Móricz Zsigmondig. A díszes kötet jó minőségű illusztrációi között – a rengeteg fényképfelvétel mellett – 16 művész alkotásai kaptak helyet: Bató József 11, Bér Dezső 2, Csont Ferenc 1, Dudits Andor 2, Gedő Lipót 1, Herman Lipót 1, Honti Nándor 1, Pólya Tibor 2, Pór Bertalan 1, Rippl-Rónai József 1, Rudnay Gyula 1, Vészi Margit 1 és Zádor István 3 fekete-fehér grafikája, valamint Pólya Tibor és Honti Nándor szöveget díszítő kis rajzai. A kötetnek négy színes melléklete is volt: Komáromi-Kacz Endre és Endrey Sándor egy-egy festménye Károlyról és Zitáról, Dudits Andor festménye a királyi esküőről (Kat. 14.13.) és Felix Schwormstädt festménye a koronázás pillanatáról (Kat. 11.10.). Utóbbi német festő a lipcsei *Illustrierte Zeitung* kiküldött képi tudósítója volt a koronázáson, és mint az első világháborút végigrajzoló illusztrátor vált híressé.²⁵ Alakjáról Bánffy Miklós, a koronázást rendező bizottság elnöke is megemlékezett memoárjában: „Majd a fényképezők is megérkeztek és velük Felix Schwormstädt festő, e kiváló grafikus a német *Illustriertének*, mely egyedül volt a világjáró képeslapok közül az ünnep-

23 Tolnai Világlapja, 1917. január 11. 40–41.

24 Kunffy Lajos: *Visszaemlékezéseim*. Szerk. Horváth János. Kaposvár 2006. 126.

25 Munkásságának legutóbbi összefoglalását lásd: Lars U. Scholl: *Felix Schwormstädt 1870–1938*. Maler, Pressezeichner, Illustrator. Herford 1990.

7. kép
A Koronázási Album reklámlapja
(MNM)

ségen képviselve. A fényképezők a leborított szoszékben bújtak el, szegény Schwormstädt pedig alatta, bársony sátorbúra alá szorult. Igen jól végezte a dolgát mégis, és ez a színes kép, mely tőle az Illustriertében megjelent, az egyetlen, mely valamennyire megközelítette azt a pazar fényhatást, melyben azon a napon pár mulandó óráig gyönyörködtünk.”²⁶ A festmény reprodukciója elsőként az *Illustrierte* 1917. január 25-i számában jelent meg dupla oldalon, ugyanúgy, mint Schwormstädtnek a koronázási ebéd-ről készített festményének reprodukciója (Kat. 17.5.). Ez utóbbinak szintén nagy jelentősége van, mivel a királyi palota báltermének fényviszonyai sem voltak kedvezőek a fényképfelvételek készítéséhez, mindössze egyetlen, kissé homályos, a karzatról készült fotót ismerünk.²⁷

A koronázást követően számos ott jelen lévő művész immár műtermi körülmények között készíthette el a helyszíni rajzoknál repre-

zentatívabb alkotását. Rippl-Rónai József nagyobb olajképének előképe a helyszínen, a templom karzatán²⁸ készített pasztell-vázlata volt (Kat. 11.18–19.), aminek megőrizte képkivágatát és főbb kompozíciós elemeit, ugyanakkor feszesebb és rendezettebb lett a látvány.²⁹ Arról azonban nincs tudomásunk, hogy a koronázásról készített könnyed akvarelljét (Kat. 11.20.) vagy az eskü és a kardvágás pasztell-vázlatát (Kat. 14.5.; 16.4.) később felhasználta volna valamely festményéhez. (8. kép)

Rudnay Gyula szintén részt vett a koronázáson, ahonnan négy rajzát ismerjük (Kat. 10.2; 11.32.; 14.10.; 15.1.). A ceremóniáról készített nagyméretű olajfestményeinek sorozata azonban úgy tűnik, nem ezen alapult. Jelenleg hat festményét ismerjük, kettőt-

26 Bánffy Miklós: Emlékeimből. Huszonöt év. Kolozsvár 2001. 34.

27 Révész Imre felvétele. MNM TF, ltsz.: 2012.10.1.

28 Rippl-Rónai a kóruson készítette pasztell-vázlatát a zenekart vezénylő Sztrojanovics Jenőről és Hubay Jenő hegedűművészről (Kat. 11.21.) Herman Lipót is említi Rippl-Rónait több ezer oldalas kéziratos naplójában. „Néhány skiccet is csináltam, Dudits Andor mellettem szintén szorgalmasan dolgozott, Rippl-Rónai a kórusból.” MNG Adattár, ltsz.: 19920/1977, 4076.

29 Szűcs György: IV. Károly koronázása, 1916. In: Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítása. (Magyar Nemzeti Galéria) Szerk. Bernáth Mária – Nagy Ildikó. Bp. 1998. Kat. 125.

kettőt a koronázásról (Kat. 11.12–13.) és az esküről (Kat. 14.11–12.), egyet, talán a leg-sikerültebbet, a koronázási menetről (Kat. 15.2.), egyet pedig a koronázási ebédéről (Kat. 17.8.). Az Ernst Múzeumban 1918 őszén rendezett tárlatán Rudnay a három, fent említett grafika mellett egy *Eskü* című (8000,- korona) és egy *Koronázás* című (6000,- korona) festményét állította ki.³⁰ Jelenleg nem tudjuk pontosan azonosítani, hogy a két-két *Koronázás*- és *Eskü*-kép melyik változatai lehettek azok. A *Koronázási menet* a címek alapján, úgy tűnik, hogy nem szerepelt a tárlaton, viszont ki volt állítva *Koronázási ebéd* című festmény (3500,- korona),³¹ amely ma a Nemzeti Galéria gyűjteményében van.

8. kép

Rippl-Rónai József: A megkoronázott király az intronizációs trónuson (Kat. 11.20.)

A koronázást követően felmerült, hogy az állami műpártolás keretein belül reprezentatív festménymegrendeléssel állítsanak emléket a legfőbb közjogi aktusnak. A magyar festők doyenjét, a 72 éves Benczúr Gyulát kérték fel a jeles esemény ábrázolására, mivel a minisztériumi megfogalmazás szerint „csak a nemzet legnagyobb művészeinek ecsetje [...] lehet méltó tolmácsa az ünnepély megörökítésének”.³² Az idős festő maga is ott volt a koronázáson, így autopszián alapuló benyomásai voltak a ceremóniáról. Az *Est* 1917. február eleji száma érzékletes helyszíni riportban számolt be a festő műtermében történt felkéréséről. „A koronázás megörökítését, ezt a nagyszabású és megtisztelő művészi feladatot Benczúr Gyulára bízta a képviselőház illetékes bizottsága. Szavazás, zsüri

30 Rudnay Gyula festőművész és Pásztor János szobrász gyűjteményes kiállítása. (Az Ernst Múzeum kiállításai 33.) Rend. Ernst Lajos – Lázár Béla. Bp. 1918. Kat. 28., 30., 31., valamint Kat. 121., 125.

31 Uo. Kat. 132.

32 Idézi *Dékány Szilveszter*: „Éljen a király, éljen a haza!” Források az utolsó magyar királykoronázás történetéhez. https://archivnet.hu/kuriozumok/eljen_a_kiraly_eljen_a_haza.html (letöltés 2020. jún. 13.)

9. kép

Benczúr Gyula: IV. Károly koronázása (Kat. 11.11.)

nem volt, Szász Károly a múlt csütörtökön, a főrendiház ülése közben, felkereste a festőművészt és mint a képviselőház alelnöke felkérte, hogy fesse meg a magyar parlament számára IV. Károly megkoronázását.”³³ A hosszú beszélgetésben a festő kissé szabódik a feladat nagysága, sok munkája és előrehaladott kora miatt, mialatt kicsit titokzatoskodva kerülget egy háttal fordított vásznat, amin már valami vázlatféle lehet. Kiderül, hogy már járt is az Országházban azt vizsgálni, hogy hova lehetne majd elhelyezni a képet és végül azzal fejezi be, hogy „hosszú idő kell ehhez a nagy munkához, de kedvem van, csak egészségem legyen és akkor, remélem, becsülettel elvégzem...”³⁴ Az időre való utalás Benczúrnál nem költői fogás, nagy történelmi tablói általában több évvel a megrendelés után fejezte be. Valószínűleg ez lehetett az egyik oka, hogy nem valósult meg a festmény, a másik meg az, hogy a vesztes világháború katalizmájában elvesztette aktualitását a jelenet ábrázolása. Ma csupán egy monokróm, barnás olajvázlatot ismerünk Benczúrtól a Keresztény Múzeum gyűjteményében (9. kép) (Kat. 11.11.)

Azt, hogy milyen nehézségekkel küszködött a kortárs történeti festészet, jól illusztrálják Herman Lipót – az 1916. évi koronázás egyik rajzolója – sorai, aki több mint egy évtizeddel később, Székely Bertalan 1867-es koronázási festmény-vázlatai kapcsán fogalmazta meg kételyeit. „E művek jelenetei későbbben, 1916-ban IV. Károly király megkoronázásakor megismétlődtek. Alkalmunk volt ugyanezeket a jeleneteket az életben látni, majd számtalan illusztráción s festményvázlaton keresztül tapasztalni,

³³ Az Est, 1917. február 4.

³⁴ Uo.

10. kép

Herman Lipót: A megkoronázott királyi pár (Kat. 11.29.)

hogy ezek milyen súlyos feladatok elé állították a mai művészeket. Ismét bizonyíték a mellett, hogy ne nagyon higgyünk a művészet területén olyan fejlődésben, melynek egyes lépcsőin különböző korok művészei állnak. Mit fejlődött 50 év alatt egy azonos téma megoldása? Semmit.”³⁵ (10. kép) Kissé szkeptikus nézetén azért enyhít kicsit az a további megjegyzése, hogy ha egy Székely-kaliberű művész „próbálkozott volna újra a feladattal, az talált volna a jeleneteknek megfelelő új művészi hangot és formát.”³⁶

Érdekes módon, a kortárs kritika a koronázási képek közül leginkább Iványi-Grünwald Béla – sajnos általunk nem ismert – két festményét (Kat. 16.25–26.) emelte ki, amelyeket szintén a már említett Ernst Múzeum-beli, 1917-es koronázási kiállításon mutatott be. „A kardvágás két vázlatán allegorikus alakokkal népesíti be az eget. Ez a koncepció igen merész, mert élesen ellenkezik korunknak reális művészi látásával, és azért is, mert kihívja az összehasonlítást a klasz-

zikus művészet emlékezetes alkotásaival. Iványi-Grünwald legyőzi mind a két nehézséget. Festés közben kétségkívül Tintoretto-ra gondolt: de szabadon, frissen, egyéniesen dolgozza fel reminiscenciáit.”³⁷ A szimbolikus aktusok allegorikus megjelenítése egy kortárs esemény ábrázolásánál kétség kívül szokatlan volt a korszakban és mintegy 150 évvel azelőtti gyakorlathoz nyúlt vissza.

Sajnos a koronázásról készült festmények közül többet csak említésből ismerünk és még leírásukkal sem rendelkezünk. Kunffy Lajos már említett vázlatein kívül nincs reprodukciónk Csont Ferenc és Bednár János *Koronázás*-képeiről (Kat. 11.39–40.), Kemény Nándor és Kacziány Ödön *Királyi esküjéről* (Kat. 14.19–20.) valamint Dudits Andor, Jávor Pál és Kacziány Ödön kardvágást ábrázoló festményeiről (Kat. 16.24., 16.27–28., 16.29.), hogy csak a legfontosabbakat említsük.

Áttekintve az 1916. évi koronázásról készült eseményábrázolásokat, megállapítható, hogy ezt követően talán soha nem volt jelen ennyi művész Magyarországon egy esemény megörökítésére. A különböző korú és eltérő stílusú alkotók egymás mellett dolgoztak

35 Herman Lipót: Székely Bertalan vázlatairól. Magyar Művészet 6. (1930) 8. sz. 513.

36 Uo.

37 Pesti Napló, 1917. szeptember 8. 14.

ugyanazon a munkán, és bár később valószínűleg sokan nem tartották életművük jelentős mozzanatának akkori közreműködésüket, a megrendelés honoráriumá mellett nyilván örültek, hogy tanúi lehettek a történelmi Magyarország utolsó nagy ünnepének. Mint ahogy Herman Lipót emlékezett rá: „Igen örülök, hogy e dolgokat láttam, ismereteim és fantáziám igen sokat nyert s bővült. Végre láttam az életben néhány történelmi festményt lejátszani.”³⁸

*THE LAST HUNGARIAN CORONATION
OF 1916 AS REPRESENTED IN FINE ARTS*

Summary

By the time of the last Hungarian coronation, photography largely replaced the role of documentary representation from fine arts. Newspapers were illustrated with photos and more and more people were reached by film news. Nevertheless, a large number of artists were invited to capture the coronation and many of the most renowned artists of the age (from Rippl-Rónai, through Gyula Rudnay to Bertalan Pór) felt that the famous historical event was worth picturing. In my paper, I have collected various genres (sketches, newspaper illustrations, paintings) and techniques (drawing, engraving, pastel, oil) and I present them sorted by events and their purposes.

³⁸ Herman Lipót kéziratos naplója. MNG Adattár, ltsz.: 19920/1977, 4077.

